Ана Иветић*
Предшколска установа „Стоногица“,
Сремска Митровица

UDC 376.1:616.28-008.14-057.847
Стручни чланак
Рад примљен: 10. V 2024.
Рад одобрен 30. VI 2024.

ПРАЋЕЊЕ РАЗВОЈА И ПЛАНИРАЊЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА ЗА ДЕЦУ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ – ДЕТЕ СА ОШТЕЋЕЊЕМ СЛУХА – ПРИКАЗ СЛУЧАЈА

САЖЕТАК: У раду се разматра припрема детета са оштећењем слуха за предшколски период и транзицију у школу, уз нагласак на важност тимске подршке у његовом развоју. Детету са сензоринеуралном глувоћом уграђен је кохлеарни имплант, а породица му пружа континуирану подршку.

У раду се описује процес развоја комуникацијских вештина, социјализације, као и укључивање детета у креативне активности, попут ликовног стваралаштва. Образовни процес је индивидуализован кроз израду Индивидуалног образовног плана (ИОП) и примену мера индивидуализације, уз сарадњу са стручњацима, попут логопеда и дефектолога. Такође, рад се бави значајем сарадње са родитељима и вршњачким односима. Кроз овај приступ, дете је постигло значајан напредак у свим областима развоја, што је омогућило успешан прелаз у школу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: оштећење слуха, кохлеарни имплант, предшколски период, Индивидуални образовни план (ИОП), мере индивидуализације, комуникацијске вештине, социјализација, сарадња са родитељима, вршњачка сарадња

Према *Педагошкој енциклопедији* (1989), за глуво дете сматрало се оно дете које има обострани губитак слуха преко 80 дб (децибела) и које ни уз помоћ слушног апарата не може да чује говор (*Педагошка енциклопедија*, 1989: 228). Живот и одрастање у садашњости донело је бројне терминолошке, али и васпитно-образовне и практичне промене, те се данас, за дете које има оштећење сензорне функције, тј. оштећење слуха, више не користи термин „глуво дете“, већ се употребљава појам „оштећење слуха“.

Према ауторкама Мићевић Карановић, Кнежевић и Солеша Гријак (2016), оштећење слуха односи се на умањену или потпуно

* iveticana7@gmail.com

непостојећу слушну осетљивост, која омета развој и употребу говора и језика, али и социјалну комуникацију детета (Мићевић Карановић, Кнежевић, Солеша Грицак, 2016). Ауторке, такође, наводе и класификацију оштећења слуха, коју је категорисао Голубовић, где се за лаку наглувост сматра губитак слуха до 20 дб и где постоји несметан развој говора и добра артикулација. Средња наглувост категорисана је као губитак слуха до 40 дб и код које је артикулација местимично нејасна, а говор се не чује уколико је изговорен на удаљености. Губитак слуха до 60 дб сматра се за тешку наглувост, која доводи до таквог говора који се у свакидашњим условима не може развити, а двосмерна комуникација могућа је само појачаним гласом. За врло тешку наглувост и тоталну глувоћу, критеријуми су врло слични. За обе је карактеристичан губитак слуха до 90 дб, споразумевање говором није могуће, чак ни ако се појача глас, или пак виче. Према датој класификацији, а употребом савремених терминолошких одредница, данас се за дете са слушним оштећењем „сматра дете или особа која има губитак слуха већи од 80 децибела, а наглувост је оштећење слуха у распону од 25 дб до 80 дб на бољем уху са бољим остацима слуха и са гласовним говором делимично или потпуно развијеним“ (Мићевић Карановић, Кнежевић, Солеша Грицак, 2016: 55).

Прегледом литературе, проналази се податак, према изворима Светске здравствене организације, да је учесталост оштећења слуха 1–3 %, а истраживања показују да током раног детињства још 3/1000 деце стекне оштећење слуха значајног степена (Николић, Остојић Зељковић, 2019: 108).

Наратив – Приказ случаја

Дете је рођено са обостраним оштећењем слуха, где је у узрасту од 12 месеци обављена процена слуха (више месеци након препоручене), те је дијагностификована обострана сензоринеурална глувоћа тешког степена. У узрасту од 16 месеци, обављена је операција уградње кохлеарног импланта. Дете остварује континуирану подршку сурдоаудиолога у Клиници ОРЛ и МФХ у Београду и у Развојном саветовалишту Дома здравља у Сремској Митровици. Породицу чине отац и мајка, који су такође са оштећењем слуха и немају уграђене кохлеарне импланте, али и још једно дете, старије две године, које, такође, има оштећење слуха и уграђен кохлеарни имплант. Поред њих, у заједници живе и бака и дека по оцу. Мајка је по занимању струковни економиста, док је отац струковни дизајнер за производе

од коже. Отац се бави и сликањем и цртањем. Родитељи су активни чланови Удружења глувих и наглувих. Комуникација са мајком је могућа, јер је мајка оспособљена за орално споразумевање, које, иако је врло тихо, потпуно разумљиво. Са друге стране, отац није вербално оспособљен, али се комуникација са њим одвија гестовно и мимиком. Отац и мајка при доласку и одласку са дететом увек исказују задовољство и срећу. Оба родитеља детета у својим примарним и проширеним породицама, једини су чланови са оштећењем слуха.

Дечак започиње да похађа предшколску установу у радној 2019/2020. години, са три пуне године и редован је у доласцима. Вербално није оспособљен и не показује жељу за том врстом комуникације. Највише користи гест и мимику. Показује заинтересованост за децу, одрасле и за активности које се око њега одигравају. Од почетка, лепо је прихваћен од стране вршњака. Укључен је у све активности вртићке групе, са додатним задацима усмереним на његов развој и подршку развоју. Највише је сконцентрисан на цртање, сликање, прелиставање часописа и/или књига и енциклопедија, на конструисање различитим материјалима, али и на покрет, који се, углавном своди на трчање или опонашање, најчешће покрета животиња (диносауруси, пси, мачке и сл.).

Припремни предшколски програм остварује од 01. 09. 2022. године у групи пред полазак у школу, у којој се налазе деца коју познаје из млађих група, што му додатно олакшава боравак у вртићу. Корисник је услуге лични пратилац детета.

Дечак је без хроничних обољења и без терапије, доброг је општег здравственог стања. Моторички је спретан и складног је развоја за свој узраст.

Код дечака постоји слабија оријентисаност у временско-просторним односима и слабије сналажење у ситуацијама где су неопходне комуникацијске вештине као примарне. Поседује слаб вокабулар, што директно утиче на кашњење у усвајању и разумевању појмова и говора. Немогућност брзог разумевања налога или објашњења, код дечака изазива фрустрацију коју не каналише у позитивном правцу, већ испољава љутњу, бес, плач и у тим тренуцима одбија сваку врсту помоћи. Једини начин да му се приступи у оваквим ситуацијама, јесте стрпљење одрасле особе – васпитачи или лични пратилац. Мирним и уважавајућим, мотивишућим начином говора, упућеним једноставним речником, успешно се заустављала фрустрација.

Праћење и документовање развоја и напредовања детета са оштећењем слуха

По упису детета у предшколску установу, оформљен је Тим за додатну образовну подршку у склопу Тима за инклузивно образовање. Тим за додатну подршку чине координатор тима, васпитач детета, представник Савета родитеља, дефектолог из ШОСО у Сремској Митровици и медицинска сестра – васпитач. У праћење дететовог напретка укључени су и спољни стручни сарадници установе: логопед, дечји педијатар. Мајка и отац равноправно су укључени у радове тимова, са разликом што се са њима комуницира путем текстуалних порука, путем телефона или мејла.

У склопу самоедукације васпитача, у предшколску установу позван је дефектолог – сурдолог, а у циљу разјашњавања недоумица које су васпитачи пред себе поставили. Наиме, завладало је заштитничко осећање према детету, што се показало као неадекватан избор у односу на другу децу.

Евидентна је била и несигурност васпитача у процени разумевања издатих налога ка детету. Сурдолог је јасно приказао начине на које васпитач треба да приступа детету са оштећењем слуха, те да га третира као и сву децу из вртићке групе.

Првенствено је за дете израђен педагошки профил, за чију израду је послужио Закон о основама образовања и васпитања (члан 5. Општи исходи и стандарди образовања и васпитања), али и детаљно бележење дететовог напредовања кроз дефинисана постигнућа у четири категорије: Вештине учења и како се учи, Социјалне вештине, Комуникацијске вештине и Самосталност и брига о себи. Полазна основа за израду педагошког профила су запажања родитеља, опис дететовог напредовања од стране личног пратиоца, опис дететовог напредовања од стране васпитача, преглед који извршава ШОСО у Сремској Митровици и Индивидуални план услуга (ИПУ), који, такође, предлаже ШОСО у Сремској Митровици.

Након израде педагошког профила, у октобру 2020. године, сачињен је и Индивидуални образовни план (ИОП), који је подлегао ревизији на свака три месеца. По започињању Припремног предшколског програма 2022. године, Тим за додатну подршку доноси одлуку о прекидању потребе за израдом новог ИОП-а, али сачињава План мера индивидуализације, који је подложан променама и допунама, који се прилагођава у складу са праћењем реализације и остварљивости циљева индивидуализације. На недељном нивоу, лични пратилац и васпитач, путем посматрања и бележења дететових интересовања

и потреба за подршком, записују даље смернице за рад и евентуалне промене у мерама индивидуализације. Обзиром на то да је временски оквир примене мера индивидуализације последњи циклус додатне образовне подршке у предшколској установи, израђен је и План транзиције, који је саставни део мера. План транзиције, односно прелазак са нижег на виши образовни ниво, дат је као предлог стручној служби основне школе, а са циљем остваривања заједничких активности предшколске установе и школе, ради дететовог лакшег прихватања следећег нивоа образовања.

Током трајања ИОП-а, дете је стекло способност поштовања правила игре, а сама игра постала је мирнија. Дете показује расположење за сарадничким односима и све је мање окренуто само себи и индивидуалним активностима. Трајање пажње продужено је и она је усмеренија ка постизању крајњег циља. Стрпљење је подигнуто на задовољавајући ниво. Комуникацијске вербалне способности у потпуности су присутне, те дете сада углавном користи само говор као основно средство општења. Уколико процени да се неће брзо снаћи, позива особу којој жели да се обрати, одводи је до места за које сматра да ће му бити адекватно за боље исказивање своје потребе. Тиме је развијена и сналажљивост и самосталност.

Сегмент развоја у којем је дете показало изузетну надареност јесте ликовно стваралаштво. Сви запослени у предшколској установи, укључујући и личног пратиоца, мотивисали су дете на честе ликовне експресије употребом различитог сликарског и цртачког прибора. Ликовна остварења пуна су детаља, пуна боја, а свака слика за себе прича посебну причу. Чести мотиви су животиње и диносауруси и уочавају се и најситнији детаљи, који нису уобичајени за дете његовог узраста. Фина моторика изузетно је развијена, линије су благе и прецизне, често чинећи облик само у пар потеза. Васпитачи су често слали радове на ликовне конкурсе и дете је освајало бројне награде.

Важно је истаћи да је рад по ИОП-у, а касније и по мерама индивидуализације, у знатној мери олакшан, како за дете, тако и за све запослене у предшколској установи, јер је лични пратилац детета првенствено био у статусу вапитача – приправника, а касније и лиценцираног васпитача са статусом личног пратиоца. Дете је пратила све до његовог поласка у школу, након чега је постала стално запослени члан предшколске установе.

Сарадња са родитељима

По упознавању оба родитеља, стиче се утисак да се ради о преданим и пожртвованим људима, спремним на сваку врсту сарадње и

подршке. Обоје су запослени, али веома ангажовани око обоје своје деце. Отац вози аутомобил, а мајка бицикл, што је не спречава да буде активан учесник у саобраћају. Показују спремност и зрелост у доношењу одлука, које се тичу свих врста подршки које имају право да остваре. Тако, у веома кратком року, дете добија личног пратиоца и укључује се у додатни рад са дефектологом – сурдологом.

Са мајком се комуницира усмено и писмено, при чему увиђамо да понекад има потешкоћу у разумевању садржаја, те јој је потребно упростити или рашчланити информације. Отац, са друге стране, иако потпуно невербалан, нема потешкоћа у разумевању онога што чита.

У јуну 2023. године, а по завршетку Припремног предшколског програма, родитељи детета износе своје мишљење о раду вртића у оквиру подршке у развоју и напредовању свог детета.

Текст се приказује у целости, са изузетком изостанка имена особа и установа.

„Наш син, рођен је 2016. године у Сремској Митровици и започео је похађање предшколске установе у радној 2019/2020. години, док Припремни предшколски програм остварује од 01. 09. 2022. године, у групи у години пред полазак у школу. Корисник је услуге лични пратилац детета. Рођен је без чула слуха, а кохлеарни имплант уграђен му је у другој години живота.

Претпостављамо да је пријем наше обоје деце био велики изазов, у првом реду за власницу и директорицу установе, као и за остале васпитачице и запослене у вртићу, јер нису имали искуства у раду са децом која имају тешко оштећење слуха и уграђен кохлеарни имплант.

Током дететовог боравка у вртићу, од самог почетка, директорица ништа није препуштала стихији, већ је прилагодила методе, материјал и учила, како би се дете интегрисало у заједничке активности инициране од стране деце, а кроз реализацију пројектних тема и кроз целокупно живљење у вршњачкој групи и интеракцији са осталом децом и одраслима.

Изузетно смо захвални директорици и њеном тиму на професионалном раду са нашим дететом, али у првом реду на љубави и топлини коју су му током боравка у вртићу пружили. Велику захвалност осећамо и за подршку нама, његовој породици, у раду са нашим дететом, као и у комуникацији са осталим установама у остваривању права, која му по закону припадају.

Такође, велику захвалност осећамо према стручном кадру у ШОСО, на раду са нашим дететом и на помоћи и подршци нама,

родитељима, у раду са дететом у остваривању права, која му законски припадају.

И наравно, велику захвалност осећамо према личном пратиоцу, коју је директорица предложила за рад са нашим дететом. Она је несебично и са пуно љубави радила са циљем да дете напредује физички, да учи да слуша, говори и игра се са осталом децом, која су га прихватила као доброг друга и помагала му да напредује током боравка у вртићу.

Сви заједно, удруженим снагама, са пуно љубави, топлине и рада, припремили смо дете да у септембру спремно крене у први разред и настави даље да корача путем, којим је успешно, уз нашу подршку, започело."

Вршњачка сарадња

Група у години пред полазак у школу, чије је дете полазник, броји петнаесторо деце, од којих је шест девојчица и девет дечака. Деца се познају од самог почетка похађања установе, што значи од своје треће године. Од самог почетка, дете је лепо прихваћено од стране вршњачке групе, што се поставило као правило и у години пред полазак у школу. Дете нема потешкоћа у комуникацији са вршњацима и није потребно прилагођавати ситуације у којима се одвија комуникација са вршњацима. Деца га разумеју и лако остварују са њим све договоре и размену предлога и идеја за међусобну сарадњу и игру. Међутим, евидентна је неприлагођеност комуникацији, јер се она често огледа у томе да сви предлози о игри и активностима са вршњацима морају да буду они које дете постави. Уколико се дете или група деце сложи са предлогом, игра и активности се реализују у пријатној и позитивној атмосфери. Уколико, пак, није тако, дете показује незадовољство и љутњу. У тим ситуацијама повлачи се, одлази и започиње да се бави индивидуалним активностима, најчешће цртањем. Нема потребу да љутњу прикрије, него је истиче врло јасно, како вербалним, тако и невербалним показатељима. Деси се да своје незадовољство преусмери и на физички обрачун са вршњацима, односно да удари друга ако се не слаже са датим предлогом.

Деца разумеју о каквој се потешкоћи ради и препознају разлог његовог незадовољства, те му неретко, иако против сопствене воље и жеље, попусте и препусте организацију игре. У таквим околностима, дете поново постаје задовољно и усмерено на игру. Дечје препознавање и реаговање на недостатак слуха код њиховог друга и потешкоћа са којом живи, манифестује се и на реаговање деце на временске прилике које могу потенцијално да угрозе његову безбедност или здравље.

Деца долазе у вртић са информацијама о најављеној киши, олуји или грмљавини, знајући да се тада мора повести више рачуна о боравку на отвореном. Препознају и моменат када му се испразни батерија на кохлеарном апарату, те тада позивају васпитачице да је замене. Уколико се дете расплаче из било ког разлога, прилазе да га утеше, загрле или да га приволе на игру.

Исходи ИОП-а – Мера индивидуализације

Прилагођавање метода, материјала и учила, односило се на индивидуализован рад приликом: заједничких активности организованих од стране васпитача или групе; игара и/или активности иницираних од стране деце кроз реализацију пројектних тема и кроз целокупно живљење у вршњачкој групи и у вртићу, како у интеракцији са децом, тако и са одраслима. Улога личног пратиоца била је од изузетног значаја за целокупан развој и напредовање детета, јер је пратилац јасно дефинисао задатке, поједностављивао налоге тако да их дете разуме и да их повеже са радњом, пружао је подршку детету у комуникацији, омогућавао је понављање садржаја усвојених у вртићу, како у кућним условима, тако и у ситуацијама шетње и игре на отвореном. Пратилац је инсистирао на томе да дете вербализује сваку извршену радњу, пре или током саме реализације. Инсистирао је и на томе да се дете активно укључује у дијалоге и разговоре. Методе које су коришћене у додатној образовној подршци у сврху прилагођавања дететовом разумевању, биле су индивидуалне и увек су укључивале више чула, како би дете на више начина обликовало искуство и сазнање у мисаони процес и како би те процесе јасније изражавало.

Додатном образовном подршком, која се у периоду у години пред полазак у школу интензивирала, задаци васпитно-образовног рада били су усмерени на: подстицање осамостаљивања, подршку физичком развоју, јачању социоемоционалне компетенције, подршку сазнајном развоју, неговању радозналости, поштовању индивидуалности, подстицању креативности. Још већа усмереност односила се на васпитно-образовне задатке у аспекту развоја говора: неговање говорне културе, богаћење речника и неговање граматички правилног говора, вербално изражавање и комуникацију, монолошки говор и причање, говорне игре.

Припрема за почетно читање и писање реализована је уз помоћ наменски израђених учила.

Дете препознаје сва слова азбуке, пише своје име и друге појмове, преписује задата слова и речи, разуме њихова значења, саставља

кратке реченице, препричава догађаје по редоследу збивања, препричава кратке приче, именује бића и појаве, набраја речи које почињу задатим гласом / словом и врши анализу и синтезу гласова у кратким речима.

Кроз развој математичких појмова, детету су јасни облици, линије, тачке. Образује скупове, пореди и процењује бројно место у низу. Препознаје бројеве и одваја количину премета задату бројем. Наводи разлике – по чему се раликују: пас–птица, дрво–стакло и сл. Показује леву и десну страну, имитира говор и понашање одраслих, комбинује предикат и објекат, разликује супротности.

Упознавање природне и друштвене средине је област која је детету омиљена по интересовањима, а посебно када је у питању живи свет: животиње, биљке и човек. Воли да се изражава ликовно, воли да црта и обликује.

Пријају му јавни наступи и оснажен је за обраћање пред већим аудиторијумом. Има самопоуздања и поверења у себе приликом извођења драмских текстова или говорења песама.

Транзиција – Време је за школу

Припрема детета за полазак у школу је процес који се одвија током читавог предшколског периода у оквиру подстицања општег развоја детета. Она обухвата свеобухватнији приступ подучавања и непосредне припреме за читање и писање.

Припрема треба да омогући разноврсне прилике за сусрет детета са добро пробраним узорком подстицаја из физичког и социјалног окружења, за слободно испробавање својих нарастајућих моћи и активно упознавање света око собе, других људи и самога себе.

Дететов прелаз и адаптацију на ново окружење могу да олакшају стимулативни услови породичне средине, програм предшколске установе, али нарочито програм школе која препознаје значај ранијих дететових искустава. У циљу међусобног повезивања наведених фактора и у циљу успешне транзиције, Тим за додатну подршку детету израдио је План мера транзиције, којим се обезбеђује континуитет и којим се олакшава прелазак детета са једног на други ниво образовања. План се односи на омогућавање посете родитеља и детета основној школи и упознавање са учитељем, простором, начином рада; на промотивно-информативне активности које организује школа са циљем упознавања родитеља са процедуром уписа, потребном документацијом, организацијом и начином рада, правима и обавезама; размењивање информација између предшколске установе и школе коју ће дете

похађати са циљем остваривања индивидуалног Плана транзиције; посете школи, школском часу; организовање заједничких активности предшколске и школске деце у простору школе.

Закључак

Ако се водимо ставом да је слух веома битан фактор за нормалан развитак говора, али и пресудан чинилац за здрав психофизички и духовни развој, увиђамо да је рана дијагностика оштећења слуха као и праћење дечјег напретка од огромног значаја, како за дете, тако и за друштво чије ће дете током одрастања и сазревања постати активан члан (Бабац, Милутиновић, Бојановић, 2018).

Праћење и документовање напретка детета у овом случају, омогућило је брзо препознавање и регистровање јаких, али и слабијих страна на које је било потребе ставити већи акценат. Присуство личног пратиоца показало се као врло вредан ресурс, посебно јер је лични пратилац по струци васпитач. Укључивање стручњака попут логопеда и дефектолога у Тим за подршку детету, осигурао је мултидисциплинарни приступ за развој у свим аспектима детета.

Индивидуални образовни план, а касније и мере индивидуализације, пружале су јасан пут свима који су били у уској вези са развојем и напредовањем детета, те је дошло до оснаживања самопоуздања детета, до развоја талента за сликање и цртање, што ће му омогућити да се интегрише у друштво на што самосталнији и продуктивнији начин.

ЛИТЕРАТУРА

Бабац, С., Милутиновић, В., Бојановић, М. (2018). *Методе процене у специјалној едукацији и рехабилитацији*. Београд: Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ).

Мићевић Карановић, Ј., Кнежевић, Ј., Солеша Гријак, Ђ. (2016). *Психологија ометених у развоју*. Кикинда: Висока школа струковних студија за образовање васпитача у Кикинди.

Николић, М., Остојић-Зељковић, С. (2019). Анализа етиолошких фактора оштећења слуха код деце. *Зборник резимеа – Стручно-научна конференција са међународним учешћем* (108–117). Београд: Друштво дефектолога Србије.

Педагошка енциклопедија (1989). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Ana Ivetić

MONITORING THE DEVELOPMENT AND PLANNING THE EDUCATIONAL PROCESS FOR CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DIFFICULTIES – A CHILD WITH HEARING IMPAIRMENT – A CASE STUDY

ABSTRACT: The paper aims to analyze the process of preparing a child with hearing impairment for the preschool period and the transition to school, with an emphasis on the importance of team support in the child's development. The child with sensoryneural deafness has received a cochlear implant, and the family has been providing continuous support.

The paper describes the process of developing communication skills and socialization, as well as the child's inclusion in creative activities such as fine arts. The educational process is individualized through the creation of an Individualized Education Plan (IEP) and the application of individualization measures, in cooperation with expert associates such as a speech therapist and a special education teacher. In addition, the paper discusses the importance of cooperation with the child's parents and the development of peer relationships. Through this approach, the child has achieved significant progress in all areas of development, which has enabled a successful transition to school.

KEY WORDS: hearing impairment, cochlear implant, preschool period, Individualized Education Plan (IEP), individualization measures, communication skills, socialization, cooperation with parents, peer interaction